Asia: HE 242/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2022 neljänneksi lisätalousarvioksi, ke 9.1.klo 9.00 (HE 242/2022 vp)

Eduskunta
Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Mervi Kunnasranta, Mia Valtonen

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Maailmanlaajuisesti aidoilla ja muilla ihmislähtöisillä maastoesteillä (esim. muurit, tiet, voimalinjat, kanavat) on havaittu olevan negatiivinen vaikutus alkuperäiseen luontoon ja ekologisiin prosesseihin sekä suoran kuolleisuuden muodossa että muodostamalla liikkumisesteitä tai muuttamalla eläinten käyttäytymistä niin yksilö- kuin populaatiotasolla. Ekologisista haitoista, keskeisin on päivittäisen ja/tai vuodenaikaisen elinympäristön käytön rajoittuminen liikkumisen, ravinnonsaannin ja/tai geenivirran osalta. Suurimmat negatiiviset vaikutukset kohdistuvat tyypillisesti suuriin ja keskikokoisiin nisäkkäisiin, mutta haittoja on todettu myös piennisäkkäiden, lintujen ja jopa eräiden hyönteislajien kohdalla. Oma vaikutuksensa on myös esteiden rakentamiseen ja huoltoon liittyvällä ihmislähtöisellä häiriöllä, joka korostuu erityisesti alueilla, joissa ko. häiriö on tyypillisesti ollut vähäistä. Lisäksi aidat voivat ohjata eläinten liikkeitä, jolloin myös niiden aiheuttamat vahingot (esim. saalistus, maa- ja metsätalousvahingot) voivat keskittyä tietyille alueille.

Suomen 1340 km pitkä itäraja muodostaa maantieteellisen yhteyden Venäjän eläinpopulaatioihin ja tällä yhteydellä on suora merkitys monien lajien runsaudelle, elinvoimaisuudelle ja kannanhoidolle/suojelulle. Itärajamme on myös eurooppalaisen vihreän vyöhykkeen (Green belt) fennoskandinaavinen osa, joka on Suomen, Norjan ja Venäjän rajaa ympäröivä arvokkaiden luontoalueiden verkosto, jossa itäinen taiga-alue ja läntinen luonto kohtaavat. Tämä osa vyöhykkeestä ulottuu Suomenlahdelta Barentsinmerelle ja on läpileikkaus boreaalisesta havumetsävyöhykkeestä. Vyöhykkeen tarkoituksena on mm. turvata lajien ja elinympäristöjen säilymistä sekä toimia eliöpopulaatioiden lähteenä vyöhykkeen ulkopuolisille alueille. Vihreä vyöhyke on osa YK:n biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen toimeenpanoa. Itäraja vaikuttaa siten biodiversiteettitavoitteiden toteutumiseen, ei ainoastaan Suomessa, mutta myös Ruotsissa, Venäjällä ja Norjassa, muodostamalla väylän monille eläinlajeille, joiden levinneisyys kattaa alueita rajan molemmin puolin.

Tässä lausunnossaan Luke arvioi erityisesti niitä vaikutuksia, joita mahdollinen rajaesteen rakentaminen itärajalle voi aiheuttaa riistaeläimille.

2 Lausunto

Rajaesteen/aidan rakentamisen vaikutuksien arvioinnissa olisi keskeistä tietää, minne, millaisin rakentein ja miten pitkille osuuksille esteitä rakennetaan. Yhtenäisellä pitkällä aidalla on erilainen merkitys kuin yksittäisillä ja erillisillä rakenteilla. Koska sijainti- ja materiaalitietoa ei ole saatavilla, Luke arvioi

vaikutuksia vain yleisellä tasolla eri riistalajiryhmille.

Sorkkaeläimet
Hirvieläimet ja villisika tyypillisesti rikkovat esimerkiksi riista-aitoja. Aita voi aiheuttaa vammautumisia ja kuolemia eläimille, jotka yrittävät hypätä tai puskea aidan yli, kun tarve liikkua on tarpeeksi voimakas. Esimerkiksi kiima-aikaan syksyllä hirvet ylittävät ja rikkovat hirviaitoja erityisen paljon. Myös metsäpeuravaatimien havaittiin pyrkivän kaikin keinoin läpi aidasta, jos niiden vasomisalueet jäivät aidan rakentamisen jälkeen toiselle puolelle aitaa. Villisiat myös kaivautuvat aitojen ali. Merkittävintä lajeille on kuitenkin se, että esteet rajoittavat liikkumista.

Itäisen Suomen hirvet käyttävät Venäjän puoleisia alueita laidunnusalueinaan. Rajaesteen rakentaminen voi vaikutta hirvien liikkumiseen talvi- ja kesälaidunten välillä Suomen ja Venäjän rajan läheisyydessä. Mikäli aita estää vuodenaikaisvaellukset, joutuvat hirvet tyytymään vuodenaikaan nähden huonommin sopivaan elinympäristöön. Tämä voi lisätä haitallista kasvillisuuden kulutusta ja aiheuttaa metsävahinkokeskittymiä. Aidalla voi olla myös vaikutusta hirvikannan geneettiseen rakenteeseen. Geneettisen ryhmittelyn perusteella Suomen hirvikanta jakautuu lounaiseen, itäiseen ja pohjoiseen ryhmään. Itäinen ryhmittymä vallitsee Karjalan tasavallan alueella, missä myös geneettinen monimuotoisuus on suurinta. Luke arvioi, että on todennäköistä, että itäisen ryhmittymän osuus, ja samalla hirven geneettinen monimuotoisuus Suomessa, tulevat pienenemään, jos geenivirta estyy.

Metsäpeura kuuluu EU:n luontodirektiivin tiukasti suojelemiin lajeihin. Fennicus-alalajia esiintyy vain Suomessa ja Venäjällä, jossa se on jo valmiiksi pirstoutunut vähintään kolmeen erilliseen populaatioon. Suomen peurakannan tila vaikuttaa ratkaisevasti myös koko alalajin tilaan maailmanlaajuisesti. Suomen metsäpeurakannan geneettinen monimuotoisuus on vähäisempää kuin Venäjän Karjalan pääpopulaatiossa. Kainuun metsäpeurakannan yhteys Venäjän Karjalaan lienee olemassa, koska noin kolmasosa Kainuun kannasta viettää kesää Venäjän Karjalan puolella rajan läheisyydessä. Nykyinen Kainuun kanta vasoo pääasiassa Kuhmossa ja sen tasalla Venäjän Karjalassa rajan läheisyydessä sekä talvehtii nykyisin Kainuussa. Erityisesti Pohjois-Karjalassa Ruunan ja Kuhmon välillä on esiintynyt molemmin puolen rajaa liikkuva metsäpeurakanta. Aitojen merkittävästä vaikutuksesta on kokemusta 1980-luvun alusta, kun Suomen kanta pieneni vuodessa noin kolmanneksen. Syynä tähän oli Venäjän puoleisen raja-aidan kunnostus, joka esti metsäpeurojen liikkumisen rajan yli. Luke näkee, että eri asteiset rajaesteet voivat vaikuttaa negatiivisesti metsäpeuran runsauteen, elinkykyyn ja geneettiseen rakenteeseen.

Villisika levittäytyy tulokaslajina itärajan yli Suomeen muuttuvan ilmaston myötä. Vuonna 2018 osaa itärajasta esitettiin aidattavaksi villisian mahdollisesti levittämän eläintaudin, afrikkalaisen sikaruton (ASF), tulon estämiseksi. Villisika-aitaa koskevassa selvityksessä Luke totesi tällöin, että aita ei pystyisi estämään villisian leviämistä Suomeen, koska itäsuomalainen vaaramaisema on erittäin haasteellista aidan rakentamiselle ja ylläpidolle. Lisäksi vahvan villisian tehokas ja monipuolinen liikkumiskapasiteetti mahdollistaa aidan ohittamisen tai läpimenon. Tällöin suunnitellulla 485 kilometrin mittaisella aidalla oli sian kulun mahdollistavia aukkoja yhteensä yli 100 km verran (teitä, rautateitä, ojia, vesistöjä, suo- ja kallioalueita), joiden kautta siat ylittäisivät rajan.

Suurpedot

Suomen suurpedot ovat EU:n luontodirektiivin suojelemia lajeja. Ahma kuuluu direktiivin liitteen II määrittämiin eläin- ja kasvilajeihin, joiden suojelemiseksi on osoitettava erityisten suojelutoimien alueita. Tämä tarkoittaa Natura 2000 –verkostoon kuuluvia alueita. Karhu ja ilves koko maan alueella sekä susi poronhoitoalueen ulkopuolella ovat puolestaan liitteen IV määrittämiä tiukkaa suojelua edellyttäviä lajeja. Kun susi on poronhoitoalueella, se luetaan liitteen V lajeihin. Suurpedoista karhun ja ahman kannat ovat nykyisellään vakaimpia juuri itärajan tuntumassa ja Venäjän puoleisissa erämaissa, joissa osa eläimistä liikkuu säännöllisesti molemmin puolin rajaa. Venäjän suurpetokannat toimivat tärkeänä geenivirran lähteenä kaikille Suomen suurpetokannoille, erityisesti sudelle. Luke toteaa, että rajaesteen rakentaminen voi vaikuttaa suurpetojen liikkumiseen ja elinvoimaisuuteen Suomen ja Venäjän rajan läheisyydessä. Negatiivinen vaikutus suurpetokantojen tilaan voi myös vaikuttaa luontodirektiivin vaatimusten toteutumiseen Suomessa.

Venäjältä tulevalla geenivirralla on erittäin suuri merkitys Suomen susikannan elinvoimaisuudelle. Luken tutkimuksissa havaittiin, että pienimmän elinvoimaisen populaation koko kasvaa demografisessa tarkastelussa kolminkertaiseksi ja geneettisessä tarkastelussa kymmenkertaiseksi, jos Venäjältä tuleva geenivirta laskee nollaan. Luke toteaa, että mahdollinen laaja rajaeste vaikuttaisi Suomen susikannan pienimmän elinvoimaisen kannan arvioon ja nykyistä minimikantaa tuli nostaa korkeammaksi, jotta aidan vaikutuksia saataisiin pienennettyä. Suomen susikannan painopiste on siirtynyt läntiseen Suomeen, minkä seurauksena laumojen keskimääräinen etäisyys itärajasta on kasvanut. Rajaeste saattaa olla omiaan voimistamaan jo muutama vuosi sitten havaittua geneettisen monimuotoisuuden alenemista Suomen susipopulaatiossa.

Karhulla yksilökohtaista tavoitekantaa ei ole asetettu, mutta itäinen osa on karhukannan keskeisempiä esiintymisalueita Suomessa. Karhukanta on elinvoimainen ja sillä on vahva yhteys Venäjän kantaan. Suomen karhukannan geneettinen monimuotoisuus on kasvanut, mihin on selityksenä tulomuutto itärajan takaa. Myös Itä-Suomen metsäahmapopulaatio on yhteydessä Venäjän populaatioon. Suomen ilvesten katsotaan kuuluvaksi Karjalan osapopulaatioon yhdessä Venäjän Karjalan ilvesten kanssa. Vaikka ahma- ja ilvesyksilöiden liikkumisesta ja määristä aivan rajan tuntumassa ei ole käytettävissä tarkkaa tietoa, molempien kantojen maantieteellisellä yhteydellä Venäjän populaatioihin on todennäköisesti suuri merkitys lajien elinvoimaisuudelle. Luke näkee, että rajan eriasteisella sulkemisella voi olla vaikutusta myös karhu- ja ilveskantojen, mutta erityisesti vähälukuisen ahmakannan elinvoimaisuuteen.

Pienriista
Aidalla voi olla merkitystä pienriistalle sen rajoittaessa yksilöiden liikkumista ja lisäksi niitä voi jäädä kiinni ja vahingoittua tai kuolla aitarakenteisiin. Metsäkanalintujen, riippuen ajankohdasta ja ikäluokasta, on havaittu vammautuvan ja kuolevan niiden törmäillessä verkkomaisiin aitarakenteisiin. Lintuja törmää aitoihin tyypillisimmin syksyisin, jolloin ne liikkuvat enemmän ja varsinkin nuoret yksilöt ovat ennestään tuntemattomilla alueilla. Pienpetojen liikkumisen rajoittamisella aidalla voisi toisaalta hidastaa eläinperäisten tautien sekä tulokaslajien leviämistä Suomeen. Tehokkaina kaivajina pienpedot voivat olla tekemässä ensimmäisiä aukkoja aidan alle.

3 Lausunnon tiivistelmä

Liikkumisesteet ovat yksi merkittävimpiä eläinlajien suojeluun ja kannanhoitoon liittyviä ongelmia, koska ne estävät eläinten päivittäistä liikkumista, vuosittaisia vaelluksia ja eristävät populaatiota geneettisesti. Lisäksi elinympäristön pirstaloitumisen kautta esteet vaikuttavat elinalueiden ja suojelualueverkostojen yhtenäisyyteen. Luke näkee, että itärajan eri tasoinen aitaaminen voi vaikuttaa negatiivisesti biodiversiteettitavoitteiden toteutumiseen ei ainoastaan Suomessa, mutta myös Ruotsissa, Venäjällä ja Norjassa muodostamalla esteen useille merkittäville riistaeläinlajeille, joiden levinneisyys kattaa rajan molemmin puolisia alueita. Aidat/esteet kuitenkin ohjaavat riistaeläinten liikkeitä, joten niiden aiheuttamat vahingot (saalistus, maa- ja metsätaloustuhot) voivat keskittyä ja laajentua niille alueille, joilla aitaa ei ole. Erityisesti haittavaikutukset korostuvat uhanalaisten suurpetojen ja metsäpeuran osalta. Rajaesteiden mahdolliset positiiviset vaikutukset eläinkannoillemme (esim. eläintautien ja vieraslajien leviämisen estäminen) voivat jäädä vähäisiksi.

Sirpa Thessler

Johtaja, Luonnonvarat

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 07.11.2022 klo 13:42:19.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:
Mervi Kunnasranta
Mia Valtonen

Liitteet:

Tiedoksi: